

Delprov B – Exempel på bedömningsunderlag

- Bedömningsmatris – svenska 3
- Bedömningsmatris – svenska som andraspråk 3
- Kommentarer till bedömningsmatriserna
- Kopieringsunderlag – Noteringsunderlag delprov B svenska 3
- Kopieringsunderlag – Noteringsunderlag delprov B svenska som andraspråk 3

Kopieringsunderlag: Bedömningsmatris delprov B – svenska 3

Aspekter	F	E	C	A
<p>Argumentation</p> <p>Argumentationens anpassning till syftet att med retoriska verktygsmedel övertyga åhörarna i en fråga inom temat.</p>	<p>Argumentationen kan till viss del fylla syftet. Detta innebär följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Anförandet innehåller en tes inom temat samt argument till stöd för tesen. – Anförandet är disponerat så att inledning och avslutning samt tes och argument framgår. – Anförandet är anpassat till det givna tidsomfånget, dvs. ca 3 till ca 7 min. 	<p>Argumentationen kan fylla syftet. Detta innebär följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Anförandet är anpassat till åhörarna. Det innehåller varierade argument som genomgående är till stöd för tesen. – Anförandet är disponerat så att de olika argumenten framgår tydligt och framförs i en lämplig ordning; inledning och avslutning fyller sina funktioner. 	<p>Argumentationen kan väl fylla syftet. Detta innebär följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Anförandet görs angeläget för åhörarna. Det är nyanserat och innehåller belysande exempel samt väl valda argument till effektivt stöd för tesen. – Något centralt motargument bemöts på ett relevant sätt. – Inledning och avslutning fyller väl sina funktioner. 	
<p>Genomförande</p> <p>Genomförandets anpassning till syftet att med retoriska verktygsmedel övertyga åhörarna i en fråga inom temat.</p>	<p>Genomförandet kan till viss del fylla syftet. Detta innebär följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Anförandet är formulerat så att innehållet går fram. – Elevens talade språk är relativt ledigt men ändå tillräckligt formellt för ett anförande. – Eleven har viss åhörarkontakt och använder kroppsspråk med viss säkerhet. 	<p>Genomförandet kan fylla syftet. Detta innebär följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Anförandet är klart formulerat med fungerande stilfigurer. – Elevens talade språk är ledigt men ändå tillräckligt formellt för ett anförande. Röst och tempo samspelar med innehållet. – Eleven har viss åhörarkontakt och använder kroppsspråk med säkerhet. 	<p>Genomförandet kan väl fylla syftet. Detta innebär följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Anförandet är effektivt formulerat med väl fungerande stilfigurer. – Eleven använder röst och tempo på ett effektivt sätt som förstärker och samspelar väl med innehållet. – Eleven har god åhörarkontakt. 	

Kopieringsunderlag: Bedömningsmatris delprov B – svenska som andraspråk 3

Aspekter	F	E	C	A
<p>Argumentation</p> <p>Argumentationens anpassning till syftet att med retoriska verktygsmedel övertyga åhörarna i en fråga inom temat.</p>	<p>Argumentationen kan till viss del fylla syftet. Detta innebär följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Anförandet innehåller en tes inom temat samt argument till stöd för tesen. – Anförandet är disponerat så att inledning och avslutning samt tes och argument framgår. – Anförandet är anpassat till det givna tidsomfånget, dvs. ca 3 till ca 7 min. 	<p>Argumentationen kan fylla syftet. Detta innebär följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Anförandet är anpassat till åhörarna. Det innehåller varierade argument som genomgående är till stöd för tesen. – Anförandet är disponerat så att de olika argumenten framgår tydligt och framförs i en lämplig ordning; inledning och avslutning fyller sina funktioner. 	<p>Argumentationen kan väl fylla syftet. Detta innebär följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Anförandet görs angeläget för åhörarna. Det är nyanserat och innehåller belysande exempel samt väl valda argument till effektivt stöd för tesen. – Något centralt motargument bemöts på ett relevant sätt. – Inledning och avslutning fyller väl sina funktioner. 	
<p>Genomförande</p> <p>Genomförandets anpassning till syftet att med retoriska verktygsmedel övertyga åhörarna i en fråga inom temat.</p>	<p>Genomförandet kan till viss del fylla syftet. Detta innebär följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Anförandet är formulerat så att innehållet går fram, och ordförrådet och den grammatiska behärsknigen begränsar endast i undantagsfall kommunikationen. – Elevens talade språk är relativt ledigt men ändå tillräckligt formellt för ett anförande. Uttal och prosodi begränsar endast i undantagsfall kommunikationen. – Eleven har viss åhörarkontakt. 	<p>Genomförandet kan fylla syftet. Detta innebär följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Elevens talade språk är ledigt men ändå tillräckligt formellt för ett anförande. Röst och tempo samspelar med innehållet. – Eleven har viss åhörarkontakt och använder passande kroppsspråk. 	<p>Genomförandet kan väl fylla syftet. Detta innebär följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Ordförrådet och den grammatiska behärsknigen begränsar inte kommunikationen. Stilfigurer används på ett relevant sätt. – Elevens uttal och prosodi begränsar inte kommunikationen. Röst och tempo används på ett effektivt sätt som förstärker och samspelar väl med innehållet. – Eleven har god åhörarkontakt. 	

Kommentarer till bedömningsmatriserna

Nedan beskrivs och kommenteras matrisernas två aspekter, de olika kravnivåerna samt kopplingen till ämnesplanernas betygsriterier. Den utprovning som exemplen hämtats ifrån behandlade temat *medieteknik*.

Argumentation

Inom denna aspekt bedöms hur väl eleven har utformat sitt anförande vad gäller tes och argument samt hur väl anförandets disposition lyfter fram innehållet. Matrisen för svenska 3 bygger på de delar av betygsriterierna som behandlar hur eleven formulerar en tes, ger stöd för den och bemöter motargument, samt de delar som handlar om retoriska verkningsmedel. Matrisen för svenska som andraspråk 3 bygger på de delar av betygsriterierna som behandlar budskap, exempel, argument och anpassning till åhörarna samt, på A-nivå, de delar som handlar om underteman och nyanser. Vidare utgår matrisen i båda svenskämnen från de delar av betygsriterierna som behandlar dispositionen samt retoriska verkningsmedel eller grepp, eftersom det i en god disposition också ingår en lämplig användning av etos, logos och patos. Matrisen för svenska som andraspråk 3 bygger dessutom på de delar av betygsriterierna som rör inledning och avslutning.

Presentationstekniska hjälpmedel är inte obligatoriska och nämns inte heller i matrisen, men en eventuell användning kan påverka argumentationens kvalitet. Till exempel kan ett bildspel användas för att illustrera de olika argumenten eller för att förtydliga dispositionen.

Övergripande krav

Kravnivån framgår av vinjettmeningen (högst upp i rutan), som handlar om i vilken utsträckning argumentationen fyller syftet att med hjälp av retorikens olika verktyg övertyga åhörarna i den tänkta situationen. Vinjettmeningen pekar alltså på bedömningens funktionella perspektiv – det är anförandets retoriska funktion som är det centrala i bedömningen av enskilda delar. De därpå följande strecksatserna beskriver hur en elev ska uppfylla nivåns krav. Varje strecksats inom aspekten måste vara uppfylld för att kravnivån ska vara nådd. Emellertid kan en bedömare vara osäker när det gäller bedömningen avseende någon strecksats och därför tveka mellan två betygsnivåer. I sådana fall ska vinjettmeningen användas som riktmärke för att avgöra vilken nivå som är uppnådd.

Tes och argument

Anförandet ska vara argumenterande till sin karaktär, vilket innebär att det ska innehålla en tes och argument som stödjer tesen. Fokus i anförandet ska ligga på en fråga inom temats område. När det gäller vilka ämnen som kan godkännas finns goda möjligheter att tolka temat brett snarare än snävt, eftersom det primära syftet med uppgiften är att hålla ett argumenterande anförande och övertyga sin publik. Utprovningar av uppgiften har visat att en del av eleverna håller sig i utkanten av temat, men om valet av ämne på något sätt hör till temats område bör det accepteras. Om anförandet helt går utanför temat ska det inte godkännas.

Anförandets tes måste framgå för åhörarna. En utredande diskussion utan eget ställningstagande är alltså inte godtagbart i denna uppgift. Argumenten ska stödja tesen och bör också i sin tur stärkas av exempelvis fakta eller klagörande resonemang.

På E-nivå i matrisen för båda svenskämnen ställs krav på att argumenten ska vara ”till stöd för tesen”, vilket innebär att de ska vara i huvudsak relevanta och hållbara. För att argumenten ska fungera räcker det inte med att bara räkna upp

olika argument för tesen utan de ska även i någon utsträckning utvecklas och konkretiseras. Vid utprovningen kom en elev med förslag på vissa avgifter som kunde införas på internet. På så sätt utvecklade han sitt argument att tidningar inte förlorar pengar på elektronisk nyhetsförmedling.

På C-nivå ställs kravet att argumentationen ska vara ”genomgående” till stöd för tesen, vilket innebär att eleven ska stå fast vid sin tes och hålla sig till ämnet. Att hålla sig konsekvent till tesen är grundläggande i god argumentation och ingår i betygskriteriet för betyget C i svenska 3. Detta innebär att utrymmet för innehållsliga avvikelser på den här nivån är mindre och att åhörarna lätt ska förstå hur det utvalda innehållet fungerar som argument till stöd för tesen. En del elever för allmänna utredande resonemang med mer eller mindre uttalad koppling till ämnet i stället för att presentera tydliga argument. Sådana avvikelser får på C-nivå bara förekomma undantagsvis. Det krävs också att innehållet är ”anpassat till åhörarna”. I utprovningarna har eleverna ofta visat medvetenhet om sin publik och valt stoff som kan tänkas närma sig åhörarnas verklighet, till exempel genom att tala om smarttelefoner och utbildningsfrågor. Flera av elevexemplen i styckena nedan kan också fungera som prov på god anpassning av innehållet.

Argumentationen på C-nivå ska därtill vara varierad. Kravet innebär att argumenten ska vara olika till sin karaktär, snarare än varianter av samma grundtanke. Inte heller ska alla argument utgå från samma perspektiv, exempelvis ekonomi eller personlig utveckling. Den klassiska retoriken betonar behovet av variation genom att tala om etos, alltså en argumentation som bygger på förtroendet för talaren eller andra auktoriteter, logos, det vill säga att orden ska bära fram tanken och rikta sig till åhörarnas förnuft, samt patos, att vädja till känslorna. Att med säkerhet använda de retoriska verkningsmedlen eller greppen (betygskriterium för betyget C i svenska 3 respektive svenska som andraspråk 3) innebär att vädja till åhörarnas hjärta och hjärna, och anförandet bör alltså på denna nivå innehålla argument av olika slag. Ett exempel på varierad argumentation från utprovningen handlar om hur mycket bättre det är med en tryckt morgontidning än den digitala varianten. Eleven argumenterar sakligt att tryckta tidningar ger mer jobb i samhället, bland annat i tryckerier och med tidningsdistribution. Nästa argument är känsloladdat: ”Tänk bara känslan av att hålla i en prasslande morgontidning och njuta den med en kopp kaffe.” Flera elever i utprovningen hänvisade till personliga erfarenheter för att stärka sin argumentation. De använde alltså etosargument. En elev inledde sitt anförande, som handlade om fördelarna med smarttelefoner, med att beskriva sin egen förvandling från att ha varit som ”en sur 75-åring”, misstänksam mot ny teknik, till ”en glad tonåring” efter att hon fått en smarttelefon – ett exempel som uppskattades av klasskamraterna.

På A-nivå för båda svenskkurserna ska anförandet göras ”angeläget för åhörarna” och kraven på argumentens kvalitet och relevans ökar. Argumenten ska vara tillräckligt väl utvecklade för att nå sin verkan, och inget av dem bör uppfattas som perifert. Tillsammans ska de utgöra ett övertygande resonemang som stöder tesen väl. Detta innehållskrav uttrycks i matriserna med frasen ”väl valda argument till effektivt stöd för tesen”.

Vidare kan tesen ges en bakgrund vilket gör den angelägen. Att sätta in tesen i ett sammanhang som väcker intresse och stärker patos är ett effektivt sätt att använda ett retoriskt verkningsmedel (kriterium för betyget A i svenska 3). Eleven kan också bygga sin argumentation på logos genom att förklara de aktuella förutsättningarna eller utgångspunkten för tesen. På A-nivå krävs att anförandet tar upp ämnet ur olika perspektiv med olika grad av detaljrikedom och abstraktionsnivå. Därigenom blir innehållet mångfasetterat och nyanserat.

I den utprövning som exemplen är hämtade från argumenterade en elev för traditionell skrivundervisning med penna och papper i stället för med läsplattor. Hon inledde talet med att först kort beskriva sin egen traditionella skrivinlärning och sedan ta upp ett aktuellt och omdiskuterat exempel från en kommun där läsplattor användes. På detta sätt gjordes tesen angelägen för åhörarna. En annan elev anknöt också till sig själv genom att berätta om hur han några dagar tidigare lyssnade på radio i bilen och fick höra en psykolog som talade om hur en människa blir som en annan person när hon skriver anonymt på internet. Eleven argumenterade sedan emot detta och ansåg det motsatta, att människor kan vara sig själva i skydd av anonymiteten. Tesen underbyggdes alltså genom en vardaglig berättelse som kunde intressera klasskamraterna. Eleverna i dessa exempel har utvecklat sina berättelser till underteman som stödjer tesen genom att utgöra belysande exempel. Belysande exempel krävs på A-nivå för båda svenskkurserna.

Eleven rekommenderas att använda en eller flera källor i sin argumentation, till exempel för att underbygga ett argument eller ge en bakgrund till den tes som behandlas. Att nämna källorna i anförandet kan också stärka talarens etos. Någon detaljerad källredovisning behöver dock inte göras muntligt, även om eventuella källor bör anges i elevformuläret. Källanvändningen ses i detta prov som en del av argumentationen och nämns inte specifikt i bedömningsmatrisen. Avsaknad av angivna källor är inte i sig ett skäl att underkänna ett anförande.

Motargument

Många elever bemöter motargument i sina anföranden. Om detta görs med säkerhet stärks argumentationen. En argumentation kan fungera utan motargument men blir mer nyanserad och trovärdig när relevanta och väl valda motargument redovisas och tydligt bemöts. Detta krävs på A-nivån i båda kurserna. Talaren stärker dessutom sitt etos och visar sig som en seriös talare när hon eller han tar upp och effektivt neutraliserar viktiga invändningar mot tesen, till exempel genom att motbevisa dem eller genom att sätta dem i relation till någonting större och viktigare. Att motargumentet är ”centralt” innebär att det är uppenbart relevant och kan påverka tesens hållbarhet – det brukar sägas att en god debattör använder sin motståndares bästa argument. En elev kan alltså inte nå strecksatsens krav genom att på enklaste sätt avfärda ett perifert och lättviktigt motargument. I betygskriterierna är nyanserade argument ett krav på A-nivå i båda svenskämnen, och i svenska 3 tas förmågan att bemöta motargument upp specifikt.

Disposition

För att budskapet ska gå fram på ett övertygande sätt är dispositionen av stor vikt. Anförandets möjligheter att fylla sitt syfte påverkas exempelvis av hur väl dess olika huvuddelar går att urskilja. En annan faktor av betydelse är att resonemanget har en tydlig röd tråd och att lyssnaren får hjälp med att uppfatta de olika argumenten. Sådana faktorer påverkar anförandets möjligheter att fylla sitt syfte, och särskilt viktiga roller spelar anförandets inledning och avslutning.

Ett anförande på E-nivå ska vara strukturerat så att inledning, huvuddel och avslutning framgår, liksom anförandets tes och olika argument. Publiken ska till exempel inte sväva i ovisshet om vilket budskapet är, utan talets struktur ska vara sådan att tesen tydligt lyfts fram. Här kan ett presentationstekniskt hjälpmedel i form av ett bildspel vara ett sätt att lyfta fram dispositionen.

På C-nivå ska anförandet vara disponerat så att de olika argumenten framträder tydligt, och organisationen av stoffet ska vidare vara lämplig utifrån syftet att övertyga publiken. Den inre ordningen av stoffet kan alltså ha vissa brister på E-nivå men på C-nivå får sådana inte försvaga argumentationen.

Inledning

På E-nivå kan inledningen vara enkel och exempelvis utgöras av en hälsning eller en presentation av tesen. På C-nivå ska inledningen fylla sin funktion, vilket i ett retoriskt anförande innebär att den introducerar ämnet, väcker intresse och skapar förtroende. På A-nivå ska inledningens funktion uppfyllas ”väl”, till exempel genom att den berör och stärker bandet mellan talare och publik. Detta krav baseras på betygskriteriernas formuleringar ”på ett effektivt sätt” (svenska 3) respektive ”inleder och avslutar anförandet på ett lämpligt sätt” (svenska som andraspråk 3).

En enkel inledning på E-nivå ges i följande exempel där anförandet började med ett konstaterande och sedan följs av en presentation av tesen: ”Egentligen handlar allt om att stå upp för sina åsikter och värderingar. Jag är emot anonymiteten på internet.” En annan elev argumenterade om de sociala mediernas betydelse för den arabiska våren men har en alldeles för lång och detaljerad inledning med flera detaljerade exempel innan han kommer fram till de sociala medierna. Detta kan accepteras på E-nivå men uppfyller inte C-nivåns krav på en inledning som fyller sin funktion.

En ändamålsenlig inledning på C-nivå är intresseväckande och skapar förtroende, etos, till exempel genom att involvera åhörarna eller få dem att skratta. Många elever använder direkt tilltal: ”Mina vänner! Många här, ni håller nog med mig när jag säger att det inte alltid är så lätt att säga exakt vad man tycker i alla situationer.” Ofta skapas i inledningen en känsla av att publiken och talaren har gemensamma erfarenheter: ”Alla här inne har någon gång ätit en härlig frukost tillsammans med en dagsfärs morgontidning.”

En effektiv inledning med patos kan fylla sitt syfte väl och därmed uppnå A-nivåns krav. En elev började till exempel sitt anförande med en dramatisk inledning in medias res: ”Ni har rätt att tåga. Det ni säger kan och kommer användas mot er vid en rättegång. Ni har rätt till juridiskt ombud och att ha detta närvarande vid förhör. Om ni inte har råd med ett juridiskt ombud kommer ni att tillhandahållas ett sådant på statens bekostnad. Så kan det låta när du brutit mot kapitel 13, paragraf 6.”

Avslutning

På E-nivå kan avslutningen vara enkel, men för att anförandet ska godkännas behöver publiken göras medveten om att talaren närmar sig slutet. Anföranden som saknar egentlig avslutning kan inte godkännas. På C-nivå ska avslutningen fylla sin funktion, en konkretisering av betygskriteriernas formuleringar ”använder med säkerhet retoriska verkkningsmedel” (svenska 3) respektive ”avslutar anförandet med en lämplig slutsats” (svenska som andraspråk 3). En fungerande avslutning kan anknyta till tesen genom att mana till handling, som i detta exempel från utprövningen: ”Så kom ihåg det, papperstidningar är det som gäller!” Att sammanfatta sin framställning är ett annat sätt att skapa en fungerande avslutning och samtidigt hålla tesen levande för åhörarna.

En effektiv avslutning, till exempel en personlig vädjan eller erfarenhet vilken förstärker tesen, bedöms väl fylla sin funktion och därmed ligga på nivå A. Följande exempel visar en sammanfattande avslutning som gjorts effektiv genom bildspråk, kontraster och en retorisk fråga: ”Så var vill vi som svensk skola stå – på perrongen och se på när tekniktåget fortsätter sin marsch fram i världen, eller väljer vi att hoppa på tåget för att skapa en utbildning som förbättrar elevhälsan, skapar stimulerande undervisning och faktiskt ger bättre studieresultat? Allt detta görs möjligt med digitala läromedel. Tack.”

Sammanhang

Matriserna för svenska 3 och svenska som andraspråk 3 nämner inte uttryckligen de olika språkliga medel som skapar struktur och sammanhang i anförandet men dessa är likväl väsentliga för att uppnå de olika krav som ställs på anpassning och tydlighet. Därtill underlättar de för åhörarna och visar på retoriska kunskaper – olika språkliga medel som skapar sammanhang stärker logos i anförandet genom att tydligt visa hur de olika delarna hänger ihop. Att använda sammanhangssignaler är ett sätt att skapa sammanhang och är speciellt viktigt i ett muntligt sammanhang, då åhörarna inte har tillgång till skriftens olika verktyg för att markera stoffets organisation. Vanliga sådana från utprovningen är ”för det första [...] för det andra”, ”avslutningsvis”, ”till sist” och ”sammanfattningsvis”.

En viktig typ av sammanhangssignaler är metakommentarer, där talaren kommenterar sin egen framställning för att visa hur olika delar hänger ihop eller förklarar hur hon eller han förhåller sig till det sagda. Ett argumenterande anförande där korta kommentarer förtydligar innehåll och struktur är väl anpassat till syftet att övertyga eftersom metakommentaren ökar åhörarnas förståelse.

Eleverna har framför allt använt metakommentarer i inledningar för att förklara innehåll och struktur i anförandet och i avslutningar för att sammanfatta eller understryka det viktigaste. Ibland finns också metakommentarer i talens huvuddel, som exempelvis ”Som jag tidigare sagt” eller ”Och nu kommer mitt viktigaste argument”. En elev säger i sin inledning: ”Men vad jag ska tala om i dag är att internet har fört med sig en del saker som inte är bra. Jag tänker först och främst på”. En annan elev avslutar sitt tal med följande ord: ”Om jag nu sammanfattar kort så har alltså pennan gett oss glädje, pengar, vänskap, kunskap och handelsrelationer och därför tycker jag pennan är den absolut viktigaste uppfinningen som vi någonsin kommit på.” Fungerande sammanhangssignaler är en kvalitet och ett tecken på att anförandet uppfyller C-nivåns krav på tydlighet.

Tidsanpassning

Anförandet ska vara cirka 5 minuter långt. Anföranden från cirka 3 minuter till cirka 7 minuter bedöms som anpassade till kommunikationssituationen och kan därmed godkännas. Kortare eller längre anföranden än så ska underkännas.

Genomförande

Inom den här aspekten bedöms hur väl elevens språk och framförande är anpassat till syfte och situation. I bedömningen ingår hur anförandets formuleringar kommunicerar och ger eftertryck åt innehållet, hur elevens talade språk fungerar inför åhörarna vad gäller exempelvis ledighet, uttal och flyt samt elevens åhörarkontakt, rösthantering och kroppsspråk. Inom aspekten bygger matrisen för svenska 3 på de delar av ämnesplanernas betygskriterier som behandlar hur väl språk och stil är anpassade till kommunikationssituationen samt de delar som handlar om åhörarkontakt och retoriska verkningsmedel. Skrivningarna för svenska som andraspråk 3 bygger på det kriterium som behandlar hur väl ordval, uttal och grammatisk behärskning fungerar i den muntliga kommunikationen samt, på A-nivå, det som behandlar stilistiska grepp.

Presentationstekniska hjälpmedel är inte obligatoriska och nämns inte heller i matrisen, men en eventuell användning kan påverka genomförandets kvalitet. Till exempel kan bilder användas för att förklara okända termer och begrepp eller för att stärka åhörarkontakten.

Övergripande krav

Kravnivåerna framgår av vinjettmeningarna, som handlar om i vilken utsträckning elevens sätt att genomföra sitt anförande kan fylla syftet att övertyga åhörarna i den tänkta situationen. Vinjettmeningen pekar alltså på bedömningens funktionella perspektiv – det är anförandets retoriska funktion som är det centrala i bedömningen av enskilda delar. Strecksatserna beskriver hur en elev ska uppfylla nivåns krav. Varje strecksats inom aspekten måste vara uppfylld för att kravnivån ska vara nådd. Emellertid kan en bedömare vara osäker när det gäller bedömningen avseende någon strecksats och därför tveka mellan två betygsnivåer. I sådana fall ska vinjettmeningen användas som riktmärke för att avgöra vilken nivå som är uppnådd.

Anförandets formuleringar och den språkliga behärskningen

Språket i anförandet måste vara formulerat så att det fungerar i den aktuella kommunikationssituationen. För nivå E i svenska 3 ska anförandets formuleringar vara anpassade till situationen så att innehållet går fram. Språket ska alltså vara begripligt för klasskamraterna även om brister kan förekomma. På C-nivå ska formuleringarna vara väl anpassade till situationen så att innehållet uttrycks klart. På A-nivån krävs det att språket är effektivt formulerat vilket innebär att det är verkningsfullt och kan övertyga åhörarna. Sätt att få språket verkningsfullt är att skickligt utnyttja ordval, ordföljd och satsbyggnad. Om eleven omsorgsfullt utnyttjar språkets möjligheter bidrar det till en slagkraftig argumentation.

I svenska som andraspråk 3 ligger fokus i den språkliga bedömningen på hur kommunikationen fungerar. Ett anförande på E- och C-nivå ska vara formulerat så att innehållet går fram men det kan ”i undantagsfall” innehålla språkliga oklarheter som gör att talaren inte når fram till publiken. På A-nivå ska språket vara så välfungerande att ordförråd och grammatik inte begränsar kommunikationen.

Ett naturligt och viktigt språkligt inslag i ett argumenterande anförande är användandet av stilfigurer. På C-nivå ska det i svenska 3 förekomma ”fungerande stilfigurer” och på A-nivån ska stilfigurerna vara väl fungerande. Klichéer och haltande jämförelser kan vara exempel på uttryck som inte når C-nivåns krav, medan kreativitet och precision ökar stilfigurens effekt på åhörarna. Genom att använda stilfigurer kan eleven stärka såväl etos, som logos och patos, och kravet på detta är därmed en tolkning av betygskriteriernas skrivningar om retoriska verkningsmedel. I svenska som andraspråk 3 ställs kravet på fungerande stilfigurer inte förrän på A-nivå eftersom kriterierna först där anger att stilistiska grepp ska användas.

Det är viktigt att läraren bedömer effekten av stilfigurerna och inte bara prickar av att sådana förekommer i anförandet. För att fungera måste en stilfigur dels vara välgjord, dels framföras på ett ändamålsenligt sätt.

Det finns många olika stilfigurer som eleverna kan använda i sina anföranden. Utprövningar har visat att stilfigurer ofta används och att eleverna verkar finna ett nöje i att hitta på passande exempel. Här följer några vanliga stilfigurer i argumenterande anföranden med exempel från elevanföranden:

- Antites. Flera elever kontrasterar livet med den gamla tekniken mot livet med den nya. En väl genomtänkt antites i avslutningen kan skapa ett effektivt och engagerande slut på anförandet.
- Bildspråk. Ett exempel på en enkel men passande stilfigur är liknelsen ”man flyter med strömmen och håller med, som en död fisk ungefär” använt av en elev om människor som inte törs stå för sina åsikter. ”Man flyter med strömmen” är en metafor och så vanlig att den är en kliché, men uttrycket piggas upp med tillägget ”som en död fisk ungefär”, vilket gör att stilfiguren är väl anpassad till argumentationen. Ett effektivt och roligt exempel på bildspråk

användes av en elev som argumenterade för tryckta morgontidningar i stället för digitala. Han menade att om man gick över till den digitala varianten vore det som att ”spotta Gutenberg och hela boktryckarkonsten i ansiktet”.

- Dramatisering. En del av eleverna använder dramatisering, det vill säga de lägger in repliker där de med ändrad röst härmar olika personer i sina anföranden. Eleverna i utprovningen har till exempel gett påstådda meningsmotståndare lite gnällig röst för att ta udden av motargumenten.
- Retorisk fråga. Eleven kan ställa retoriska frågor till publiken, vilket skapar kontakt och engagemang, eller frågor till sig själv, vilket tydliggör resonemang-
et som framförs.
- Upprepning. Uppprepningar bidrar till syftet att övertyga genom att innehållet förtydligas och görs mer effektivt: ”Jag säger nej, jag säger nej, jag säger e-boken kan inte ersätta den tryckta boken.” Upprepning med hjälp av synonymer, så kallad variation, är också elegant.

Det talade språket

Den språkliga bedömningen berör också andra sidor av hur elevens språk fungerar inför åhörarna. Ett förberett manus kan vara välformulerat men ändå inte passa i sitt muntliga sammanhang. Många elever har till exempel förberett sig noggrant och kanske till och med memorerat långa delar, men det betyder inte med självklarhet att språket fyller sin funktion i klassrummet. För att anförandet ska fungera måste eleven ha gjort det till sitt eget, och inte bara mekaniskt återge formuleringar från ett färdigt manus.

På E-nivå i båda svenskämnen ska elevens talade språk med matrisens ord vara ”relativt ledigt”, vilket vid ett anförande innebär att språket är anpassat så att åhörarna känner att talaren verkligen riktar sig till dem. Språket ska dock vara ”tillräckligt formellt för ett anförande”. Anförandet får inte bli alltför informellt med exempelvis många slanguttryck eller svordomar. Ett sådant språk stjäl uppmärksamhet från innehållet och kan göra talaren mindre trovärdig. På C-nivå ska det talade språket vara ledigt, vilket innebär att det inte ska ha en alltför skriftspråklig karaktär. En informationstät meningsbyggnad med långa, utbyggda fraser är till exempel inte lämplig. Typiskt skriftspråkliga formuleringar ska undvikas, likaså läsuttal av exempelvis personliga pronomen. Röst och tempo ska passa i kommunikationssituationen och samspela med innehållet. På A-nivå ska eleven använda röst och tempo på ett effektivt sätt som förstärker och samspelar väl med innehållet, till exempel genom pauser och utrop. En andraspråkselev kan använda sig av exempelvis betoning och intonation för att framhäva betydelsen-
anser, i enlighet med betygskriterierna för svenska som andraspråk 3.

I svenska som andraspråk 3 ska dessutom elevens uttal och prosodi på E- och C-nivå vara så fungerande att det talade språket är förståeligt för åhörarna, men vissa undantag får förekomma. På A-nivå ska det talade språket fungera så väl att kommunikationen inte begränsas.

Åhörarkontakt, kroppsspråk och rösthantering

I den klassiska retoriska partesmodellen bildar framförandet ett eget steg: actio. En stor del av talarens etos skapas i framförandet, men även patos och logos påverkas av faktorer i framförandet. Talarens kroppsspråk kan till exempel påverka både logos och patos.

En talare som inte försöker få kontakt med åhörarna får inte deras förtroende och kanske inte heller deras uppmärksamhet. Flera olika verktyg står talaren till buds för att skapa den kontakten, till exempel ögonkontakt, konstpauser eller frågor

som riktas till publiken. Även ett personligt eller skämtsamt tilltal kan stärka bandet mellan talaren och åhörarna. Utöver åhörarkontakten kan kroppsspråket och hur eleven använder sin röst vara av betydelse för hur åhörarna uppfattar anförandets delar och budskap. Kroppsspråket innefattar exempelvis gester, mimik och förflyttning i klassrummet, medan bland annat artikulation, tempo och volym är viktiga delar av rösthanteringen.

Utprövningar har visat att framförandet är svårt för de elever som är ovana vid muntliga anföranden. De blir stela i sitt kroppsspråk och lite darriga på rösten, talar för snabbt och flackar med blicken. Trots att de ofta har en utmärkt argumentation uppfyller inte anförandet mer än till viss del sitt syfte om framförandet ger ett så osäkert intryck att förtroendet för talaren påverkas negativt. Många elever använder ett presentationstekniskt hjälpmedel för att känna sig säkrare inför åhörarna.

Krav på att etablera ”viss åhörarkontakt” finns redan på E-nivå i matriserna för båda svenskurserna. Detta kan till exempel innebära att talaren stärker kontakten med åhörarna genom att titta på dem men inte på andra sätt. Elever som läser innantill utan att regelbundet titta upp ur sitt manus eller har blicken fäst vid ett bildspel under hela anförandet bör alltså inte godkännas eftersom de inte har etablerat någon kontakt med publiken.

För betyget C ställs i betygskriterierna för svenska 3 kravet att de retoriska verk-ningsmedlen används ”med säkerhet”. Detta konkretiseras i bedömningsmatrisen med ”använder kroppsspråk med säkerhet”. I kriterierna för svenska som andra-språk 3 krävs det att retoriska grepp ska användas ”på ett relevant sätt”, vilket i matrisen motsvaras av ”använder passande kroppsspråk”. Det här innebär att kroppsspråket på C-nivå i båda svenskämnen ska stärka anförandet samt över-ensstämna med talarens budskap och med kommunikationssituationen. Att stå stadigt med rak rygg kan till exempelvis utstråla pondus och markera allvaret i ett ämne medan ett par vänligt utsträckta armar går bra ihop med ett inkluderande budskap om öppenhet eller gemenskap. Avsaknad av ett sådant relevant kroppsspråk är ett hinder för att nå C-nivån.

För att få ”god åhörarkontakt” på A-nivå behöver talaren uppvisa ytterligare skicklighet. Kontakt med åhörarna sker då förutom med blick och kroppsspråk ofta även med rösten och direkt tilltal. En elev i utprövningen anspelar på ett tidigare anförande och tilltalar kamraten direkt: ”Kunskapen kommer att bevaras till dess att boken förstörs, vilket faktiskt kan hända, Sara.” Detta är ett improviserat tillägg i anförandet och ett gott bemästrande av situationen. Tonfall, pause-ring och mimik kan ytterligare bidra till åhörarkontakten, exempelvis om eleven använder humor. En elev fick publikens sympati genom att skoja om sig själv: ”Om man, som jag, är lite klumpig och spiller ut sitt kaffe en gång i månaden är det dumt att göra det över en iPad.” Även ett väl valt inslag i ett bildspel kan ge respons från åhörarna.

Noteringsunderlag delprov B – svenska 3

Elevens namn: Klass/grupp:

Tes: Tid:

Anteckningar

Argumentation

tes

argument

inledning

avslutning

struktur

Genomförande

språklig utformning

stilfigurer

det talade språket

åhörarkontakt

kroppsspråk

Noteringsunderlag delprov B – svenska som andraspråk 3

Elevens namn: Klass/grupp:

Tes: Tid:

Anteckningar

Argumentation

tes

argument

inledning

avslutning

struktur

Genomförande

kommunikation

stilfigurer

det talade språket

åhörarkontakt

kroppsspråk